

УДК 35:332.2

Г. П. ПАСЕМКО

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ ВІДНОСИН

Обґрунтовано систему наукових принципів парадигми ефективності державного регулювання аграрних відносин і сформовано засади матриці цієї парадигми.

Ключові слова: аграрні відносини, державне регулювання, ефективність.

The system of scientific principles of paradigm of efficiency of government control of agrarian relations is grounded and principles of matrix of this paradigm are formulated.

Key words: the agrarian attitudes, state regulation, efficiency.

Ефективність є ключовим моментом з точки зору оцінки діяльності будь-якого державного інституту. Останнім часом надзвичайно загострилася ситуація щодо ефективності державного регулювання саме аграрних відносин, що пояснюється декількома обставинами. По-перше, аналіз ефективності державного регулювання в аграрному секторі зосереджується головним чином на конкретно економічних показниках, хоча значущість самих цих показників прихована саме в стані аграрних відносин. По-друге, дієвість державного регулювання оцінюється за рівнем вирішення гострих проблем, такий позасистемний підхід неминуче веде до появи нових, не менш гострих питань. По-третє, нові технологічні і суспільні зміни, що відбуваються в аграрній сфері і впливають на стан аграрних відносин, потребують нового підходу до регулювання питань ефективності. Цей новий підхід полягає у зростанні значення державницько-регулятивних дій у сфері аграрних відносин і підвищенню ролі в цій сфері вимог науки державного управління.

Урахування всіх зазначених аспектів підходу до ефективності державного регулювання аграрних відносин можливе за умови, коли цей підхід має характер певної наукової парадигми, тобто такої оцінкової системи, яка базується на певних наукових засадах, сприймається спільнотою фахівців і є відправним пунктом для вирішення назрілих теоретичних і практичних питань.

Стан розробленості проблеми, який може стати науковим підґрунтям становлення зазначеної парадигми, можна охарактеризувати в декількох напрямках. Найбільш значущим є обґрунтування точки зору, що безоглядна впевненість у всесиллі ринку виявилася перебільшеною і що без активного втручання держави весь спектр соціально-економічних процесів в аграрній сфері не може бути ефективним – і в першу чергу під кутом зору вимог до неї всього суспільства. На цій точці зору стоять перш за все державні діячі як минулого (Вудро Вільсон [1, с. 33–34]), так і сучасності (В. Янукович [9, с. 4]). Окремим напрямком наукових досліджень став вияв обмеженості лібералізму як науково-економічної доктрини

(Т. Лоуї [5], А. Мельцнер [8]). Досить докладно розроблені питання загальних рис і різниці ринкового і державного регулювання, що має ключове значення для нового підходу до ефективного державного регулювання (Є. Губін [3], А. Діброва [4]). Особливо слід підкреслити розробку принципів пріоритету наукового дослідження практичного досвіду (В. Мейєрс [7, с. 43–46], Г. Саймон [2, с. 1–2]) і питань мотивації, від яких залежить стан суспільних відносин (А. Маслоу [6, с. 150–157]).

Фундаментальність зазначених напрямків створює можливість переходу від досліджень загальноекономічних аспектів ефективності державного регулювання до дослідження однієї із його конкретних форм – регулювання аграрних відносин.

Метою статті є обґрунтування системи наукових принципів парадигми ефективності державного регулювання аграрних відносин і формулювання засад матриці цієї парадигми під кутом зору науково обґрунтованих критеріїв і здатності її прийняття фахово-виробничою і науковою спільнотами.

Якщо виходити із сучасних підходів до сутності державного регулювання, а значить, і до проблем його ефективності, то методологічними засадами таких підходів є, по-перше, поняття волі і інтересу особистості як абсолютної засади регулятивного впливу, а по-друге, погляд на кожну регулятивну дію як на прояв певної суспільної доцільності. Обидві ці засади фактично є двома характеристиками єдиного нерозривного явища – дії, яка спрямована на певний соціальний або економічний результат. Аби воля особистості могла стати реальністю і за умови державного регулювання, в тому числі і в аграрній діяльності, повинна існувати реальна сфера свободи особистості. Такою сферою є власність, тобто об'єкт, підкорений у своєму економічному призначенні людській волі. Справжнє значення власності полягає для кожного її суб'єкта не стільки у здатності задовольняти певні потреби, скільки в тому, що вона надає особистості соціального змісту. За висловом Гегеля, лише “у власності особистість виступає як розум”. З точки зору співвідношення особистості та державного регулювання це положення має фундаментальне значення. Через особистість відносини власності пронизують усе суспільство і визначають стан усіх інших форм його відносин. Оскільки ці відносини відбивають у найсуттєвішій формі стан і напрями соціального розвитку, то і ефективність державного регулювання слід характеризувати, перш за все, з погляду його впливу на регулювання відносин власності, оскільки вони визначають об'єктивну основу, наслідки і доцільність такого регулювання.

Отже, аналіз ефективності державного регулювання буде тим фундаментальнішим, чим органічніше він пов'язаний з власністю та формами її прояву. На це можна заперечити, що державне регулювання охоплює також коло таких відносин, які з власністю безпосередньо не пов'язані. Це так. Проте констатація цього факту не анулює стану речей, за якого не існує процесів, регульованих державою, які б, по-перше, так або інакше не впливали на реалізацію волі особистості через речі, тобто на відносини власності або їх прояви, а по-друге, самі не відчували б впливу цих відносин.

З точки зору регулювання аграрних відносин власність є джерелом мотивації діяльності і життя людини. Потреби і мотивація людини певним чином ієрарховані, причому в цій ієрархії не можна зневажати жодної з їх ланок. Базовою є потреба матеріальних умов життя, тобто вітальна. Другою – потреба в захищеності і безпеці.

Вона має не лише особистий, тобто загрозувальний життєвий аспект, але й аспект соціального характеру – передбачуваність умов життя, захист від несправедливості, розрахунок на підтримку при виникненні несподіваних обставин. Є також потреба в любові (під якою Маслоу розуміє прагнення до емоційного і соціального комфорту способів спілкування), потреба в повазі, тобто в адекватній оцінці кожної людини, по-перше, як особистості з її прагненням до незалежності і свободи, і по-друге, у визнанні значущості і цінності людини, залежно від діяльності і обумовленого нею статусу. І, нарешті, завершує ієрархію потреб у самовираженні, самореалізації, яка відбиває прагнення здійснити в житті те, що людина вважає важливим і що відповідає її схильностям, життєвому досвіду і в той же час очікуванім суспільства.

У підході до системи мотивів при здійсненні стимулюючої ролі держави при регулюванні нею аграрних відносин фундаментальне значення має холістичний (цілісний) підхід. У сучасній Україні проблема задоволення вітальних потреб є найбільш гострою, але було б помилкою зосереджуватися виключно на них. Оскільки учасники аграрних відносин є суб'єктами, тобто самостійними діями, то держава обов'язково повинна використовувати і всі інші аспекти мотивації. Неможливо, наприклад, увести розвиток в ефективному напрямі аграрних відносин без того, щоб не були забезпечені умови самореалізації, тобто головного мотиву успішної підприємницької діяльності.

В умовах підприємницького типу господарювання держава з економічної точки зору не може здійснювати регуляторний вплив без застосування ринкових методів регулювання. Рішення навіть адміністративного характеру досягають мети, коли вони узгоджені з цими методами. При цьому необхідно розділяти ринкове і державне регулювання, маючи на увазі, що вони доповнюють одне одного і діють “у зв'язці”. Ринкове регулювання орієнтоване на фірму і домашнє господарство, тобто має дещо обмежений діапазон оскільки фундаментальні інтереси мікроекономіки не можуть бути реалізовані, якщо немає відповідного стану макроекономіки. Управлінський вплив ринкового характеру здійснюється по горизонталі і тому має незначну ієрархічну різницю. Управління на національному рівні здійснюється по вертикалі, причому кожна її ланка має свої можливості регулювання ринкового характеру і лише об'єднання всіх цих можливостей може забезпечити високу кінцеву ефективність державного регулювання. Нарешті, регулювання економічних зв'язків ринкового характеру базується на договірних засадах, в основі яких лежать економічні інтереси. Регулятивні ж зв'язки державного регулювання, перебуваючи у формі певної ієрархії, базуються також на зовнішньому економічному примусі. Характер внутрішніх і міжсистемних зв'язків державного і ринкового регулювання свідчить, що регулятивна система в цілому повинна виступати як системна єдність, як дві сторони одного і того ж регулятивного процесу. Для підходу до питань ефективності державного регулювання це має основоположне і визначальне значення. В узагальненому вигляді співвідношення державного і ринкового регулювання наведено в табл.1. [7, с. 19–20].

У процесі оцінки ефективності державного регулювання аграрних відносин слід вирізняти два його кроки. Перший пов'язаний з виявленням життєздатності бажаних змін в аграрних відносинах, що ініціюється державою. Другий є безпосередньою оцінкою життєздатних змін в аграрних відносинах, які відбулися під впливом регуляторних дій держави.

Таблиця 1

Порівняльні аспекти державного і ринкового регулювання аграрних відносин

<i>Державне регулювання</i>	<i>Ринкове регулювання</i>
Регулятивні рішення стосовно стану і розвитку аграрних відносин приймаються на макрорівні і виходять із загальнонаціональних інтересів	Економічні рішення стосовно того, що і як виробляти, приймаються на рівні мікроекономіки в інтересах конкретних господарюючих суб'єктів аграрних відносин
Регулювання аграрних відносин і вплив на них здійснюється по вертикалі: від держави до конкретно діючих суб'єктів аграрних відносин	Регулятивний вплив здійснюється по горизонталі на засадах партнерських економічних зв'язків між господарствами, фірмами і домогосподарствами
Регулятивні зв'язки базуються на можливостях економічного примушення з боку держави стосовно суб'єктів аграрних відносин в інтересах суспільства	Регулювання економічних зв'язків конкретних суб'єктів аграрних відносин базується тільки на договірних засадах і матеріальних інтересах

Загальні передумови, що визначають життєздатність регулювання, наведено на рисунку.

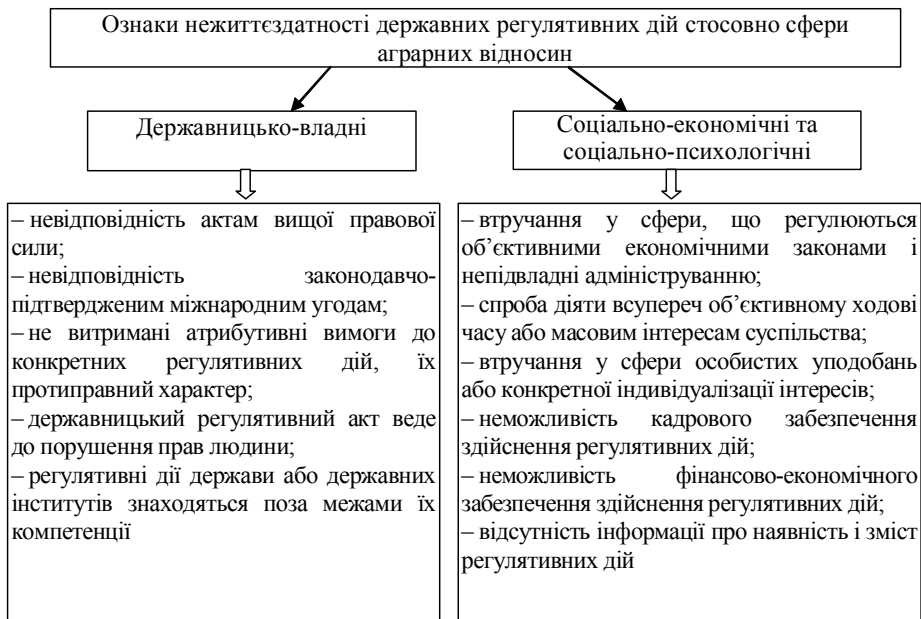

Рисунок. Головні ознаки можливої нежиттєздатності державних регуляторних дій стосовно сфери аграрних відносин

Наявність передумов, що фіксують нежиттєздатність державних регуляторних дій, повністю виключає не тільки ефективність, але й фактичну регулятивну дію. Абсолютним державницько-власним аспектом перешкоди аналізу ефективності державних регуляторних дій може бути не лише протиправний характер дії, але також відсутність у суспільства інформації про цю дію та її нормативне виправдання. Особливо гострою є ця проблема стосовно аграрних відносин у сучасних умовах, коли владні органи вводять у дію приписи, про які знають лише вони самі, адресати ж інформовані щодо них лише в усній інтерпретації, найчастіше спотвореній.

Проблемою, з вирішення якої починається аналіз і оцінка ефективності державного регулювання, є проблема критеріїв ефективності. Щодо визначення поняття “критерій” точаться дискусії, однією з ознак яких є змішування інколи критерію і показника. Критерій відбиває більш високий рівень узагальнення. Під критеріями ефективності державного регулювання, на наш погляд, розуміються такі ознаки регулятивних дій, спираючись на які можна оцінити і висловити судження щодо стану та змін тих соціальних і економічних відносин, що перебували під впливом цих дій. Безпосереднім джерелом і змістом саме таких оціночних критеріїв ефективності є ті форми, через які виявляє себе ефективність державного регулювання. До них в аграрній сфері слід віднести: практичні наслідки окремої державної регулятивної дії або системи дій та оцінка їх корисності з точки зору реалізації прав і інтересів особистості як суб’єкта аграрних відносин; вплив на характер і рівень включення в систему аграрних відносин тих суб’єктів або цілих їх верств, на яких розраховані дані регулятивні дії (особливо – вплив на ціннісні економічні мотиви діяльності людей у процесі виробничо-економічної комунікації, а також на мотиви необхідності суспільно-економічного спілкування); форми, характер і ступінь розповсюдження впливу діючих державницьких настанов з погляду реалізації прав і статусу суб’єктів аграрних відносин; економічність, тобто здатність держави і інших суб’єктів аграрних відносин оптимально забезпечити ефективність державного регулювання необхідними людськими, матеріальними, фінансовими ресурсами в регульованій системі аграрних відносин; суспільна і господарська доцільність, як вираз здатності і регулятивного припису або дії забезпечити соціальну злагоду, сприяти зменшенню соціальної напруги, визначити можливості подальшого економічного розвитку.

Після визначення критеріїв, за якими має здійснюватися підхід до ефективності державного регулювання, наступним кроком оціночного підходу до ефективності цього регулювання є питання про показники ефективності стосовно аграрних відносин. Перш ніж переходити до обґрунтування і характеристики подібних показників ефективності, слід зауважити таке.

По-перш, показник ефективності державного регулювання – це засіб розкриття стану цієї ефективності щодо вимог якогось її критерію. Саме критерій надає зміст показникові. Без такої орієнтації система показників буде нагадувати механічний млин, якому все одно що перемелювати – чи зерно, чи каміння.

По-друге, не існує показників, які б оцінили суспільну ефективність конкретної державної регулятивної дії шляхом звичайної їх підстановки в певну формулу. Не існує хоча б тому, що суспільна ефективність у даному випадку стосовно сфери аграрних відносин є поняттям комплексним і що сама ця комплексність накладається на безмежне різноманіття конкретних обставин, які супроводжують кожну

регулятивну дію і завжди мають такі оціночні показники, які, по-перше, дають можливість шляхом урахування конкретних обставин наповнити їх відповідним змістом, а по-друге, сукупність яких здатна дати відповідь щодо саме суспільної, а не якоїсь іншої ефективності регулятивних дій. Складність поняття суспільної ефективності державного регулювання веде до складності системи її показників. Це, у свою чергу, означає складність процедури використання показників. Проте іншого шляху просто не існує.

При практичному підході до показників ефективності державного регулювання аграрних відносин одразу виникає проблема, що саме буде тим конкретним явищем, яким будуть оперувати ці показники. Зважаючи на багатоплановий і комплексний характер прояву зазначеної ефективності, найбільш доцільною формою показникових величин можуть бути економічні і соціальні наслідки функціонування системи державного регулювання. Під такими наслідками розуміються будь-які зміни економічного і соціального характеру, що відбуваються в системі аграрних відносин під впливом державного регулювання. Підхід з позицій економічних і соціальних наслідків може вважатися для оцінки суспільної ефективності державного регулювання найбільш доцільним. По-перше, результат (наслідок) – це явище об'єктивне, і тому воно може бути основою дійсної оцінки і дійсного аналізу суспільної ефективності. По-друге, в конкретному суспільному результаті завжди є можливість порівняння з дійсністю, з її тенденціями і можливостями, тобто це поняття не тільки аналітичне, а й оціночне. Нарешті, по-третє, результати як відображення стану і ефективності суспільних відносин і їх змін під впливом державного регулювання можуть мати безліч конкретних форм такого відображення. А це значить, що сукупність таких результатів (наслідків) спроможна відбити всю складність проявів ефективності за певних конкретних обставин. Отже, об'єктивний, водночас багатоплановий і універсальний характер поняття “суспільні наслідки (результати)” робить його використання при оцінці ефективності державного регулювання змістовним і доцільним.

Може здатися, що оперування поняттям “суспільний результат” – занадто загальний підхід. Однак це не так. Визначені вище критерії суспільної ефективності державного регулювання і докладна їх розшифровка щодо конкретних ситуацій дають можливість відповідної багатогранної розшифровки самого поняття наслідків та їх змісту. Важливо і те, що наслідки, хоча і виявляються за певними критеріями, але постають щодо них як нейтральні, конкретні і багатогранні факти. Нарешті, суспільні наслідки, якщо вони розглядаються з точки зору ефективності державного регулювання, завжди мають між собою чітку взаємозалежність, а значить, і певну кількісну визначеність. Отже, реальна ефективність регулятивних державницьких дій виступає як сукупність суспільно-значущих наслідків, що виникли під впливом цих дій і які розглянуті під кутом зору критеріїв ефективності. Використання ж показників цієї ефективності спирається на наявність і врахування цих наслідків відповідно до змісту і вимог критеріїв.

Основою оцінки є первинні наслідки, які у свою чергу, поділяються на передбачені і непередбачені, зміст яких зрозумілий із самої їх назви. Передбачені і непередбачені первинні наслідки можуть поділятися на позитивні і негативні. Критерієм позитивності або негативності наслідків регулятивних дій держави стосовно аграрних відносин виступають схвалення і сприйняття соціальних і

економічних змін окремими суб'єктами цих відносин або їх спільнотами. Інколи за основу береться до уваги схвалення чи відторгнення змін владними структурами, але це не зовсім коректно, бо суспільство і влада – це різні поняття.

Унаслідок державного впливу на аграрні відносини можуть виникнути такі його наслідки, які суспільство (або держава від його імені) не схвалює. У той же час воно змушено погодитися з цими наслідками, оскільки їх виникнення пов'язане з умовами досягнення більш фундаментальних цілей. Ці наслідки є вторинними в системі державного регулювання. До таких наслідків можна віднести, наприклад, передачу земельних паїв при роздержавленні земельної власності на землю особам і спадкоємцям, що не пов'язані із сільськогосподарським виробництвом і навіть не живуть на землі. З позицій державного регулювання аграрних відносин цей нібито сумнівний з економічної точки зору шлях виявився ефективним, оскільки забезпечив підтримку фундаментальної зміни власності на землю з боку усього суспільства. Непередбачувані негативні і вторинні наслідки виступають як загальні втрати регулятивної ефективності. З урахуванням змісту цих понять кінцева безпосередня ефективність державного регулювання буде виступати як різниця між первинною ефективністю і загальними втратами ефективності. Якщо негативні наслідки передбачені, але суспільство не має наміру з ними погоджуватися і буде проти них боротися, то такі наслідки, на відміну від вторинних, виступають як первинні передбачені негативні наслідки.

Поряд із системою безпосередніх і опосередкованих наслідків у сфері аграрних відносин особливо слід звернути увагу ще на один аспект ефективності державного регулювання – додатковий діяльнісний вплив, що починає здійснювати людина, яка завдяки державному регулюванню набула нового економічного статусу або соціальних рис. Цей вплив можна назвати ефектом соціалізації. Наприклад, немає нічого небезпечнішого для ефективності державного регулювання стосовно суб'єктів аграрних відносин, ніж несправедливі рішення. І справа не лише в тому, що від них страждають конкретні люди, а держава в таких випадках не реалізує свого призначення. Головне, з погляду ефективності державного регулювання, полягає в тому, що особа, яка підпала під таке рішення, у процесі спілкування з іншими людьми своїм досвідом руйнівно впливає на цінності і соціальні настанови оточуючих і тим самим сприяє деформації всієї системи відносин між державою і конкретними економічними суб'єктами. Виникає принцип “пошуків справедливості” поза межами держави, що неминуче веде до криміналітету, а державне рішення набуває віртуальних ознак.

Системний характер оцінки ефективності державного регулювання означає, що кожна зі складових системи допомагає розкрити ефективність під кутом зору часткових, але атрибутивних критеріїв. Оскільки жодний з них не може бути відкинутим, то й аналіз ефективності повинен мати системний характер. Вважаємо за потрібне застерегти, що крім безпосередньої ефективності державного регулювання існує ефективність опосередкована. Значення її дуже часто недооцінюється або не враховується зовсім, бо безпосереднього виконавця завжди цікавить безпосередній результат і безпосередня ефективність. Особливість опосередкованої ефективності при такому визначенні полягає в тому, що оціночною метою наслідку є більш широка віддалена мета. Ставлення до опосередкованої ефективності повинне бути таким же, як і до безпосередньої, оскільки значний її

масив за певних умов може досягти впливовості, що дорівнює ефективності безпосередньої.

В умовах переходу України до ринкової економіки звертає увагу такий аспект опосередкованої ефективності державного регулювання. Наслідки практичних дій завжди є ланками досягнення більш далекосяжної мети. Багато законодавчих актів, що вирішували конкретні питання розвитку, наприклад фермерських господарств, водночас були необхідною ланкою більш далекосяжної мети – перетворень власності в сфері аграрного виробництва. І цей внесок з погляду державного регулювання аграрних відносин був не менш значущим, ніж вирішення певних конкретних безпосередніх проблем.

Визначається опосередкована ефективність шляхом використання тих самих показників, що і безпосередня (первинні наслідки передбачені – позитивні і негативні, первинні наслідки непередбачені – позитивні і негативні, вторинні соціальні наслідки). Зважаючи на сказане, головні аспекти визначення ефективності дій щодо державного регулювання мають такий вигляд:

Загальна ефективність = цільові передбачені наслідки + непередбачені позитивні наслідки – непередбачені негативні наслідки + передбачені опосередковані позитивні наслідки + непередбачені опосередковані позитивні наслідки – непередбачені опосередковані негативні наслідки.

При здійсненні оцінки ефективності державного регулювання слід враховувати декілька застережень. По-перше, запропонована система залежностей є не розрахунковою формулою, а матрицею загальної парадигми державного регулювання аграрних відносин, що визначає сукупність оціночних дій, необхідних, щоб виявити, які зміни в конкретних формах аграрних відносин відбулися під впливом державного регулювання. По-друге, залежно від конкретних обставин складові інтегрованого поняття ефективності можуть бути більш деталізовані, але робити таку деталізацію доцільно в межах запропонованих укрупнених структурних одиниць ефективності. По-третє, підсумкова оцінка ефективності має здійснюватися шляхом обов'язкового врахування того, в якому стані знаходяться абсолютно всі оціночні аспекти. При цьому слід зазначити, що позитивні показники однієї складової ефективності не можуть “перекрити” негативні наслідки іншої. Пояснюється це просто. Негатив у певній ланці спотворює всю систему ефективності і приводить до якісних змін у ній. А якщо внаслідок позитивного впливу іншої складової в цій системі відбуваються позитивні зрушення, то ці зрушення зовсім іншого ґатунку, вони по-іншому впливають на систему ефективності. Тобто нейтралізувати негативний вплив певної складової може лише вона сама. Заміна цього внеску чимось іншим не вирішує справи, а лише заплутує її і “приховує” виниклі проблеми, а це робить їх ще більш небезпечними.

Своєрідність і складність поняття ефективності державного регулювання стосовно системи аграрних відносин наклали свій відбиток на своєрідність його змісту, яка визначається тими основоположними особливими аспектами, що породжені специфікою аграрних відносин, а відповідно, діяльнісними особливостями їх суб'єктів та регулятивними можливостями держави. В інтегральній формі ця своєрідність узагальнена в табл. 2. Відповідно з цим, реалізація парадигми оцінки ефективності державного регулювання передбачає здійснення декількох кроків.

Основоположні аспекти інтегральної оцінки ефективності державного регулювання аграрних відносин

<i>Аспекти діяльнісних змін у сфері аграрних відносин та їх регулювання, що підлягають оцінці при визначенні ефективності державного регулювання</i>	
<i>Зміни стосовно суб'єктів аграрних відносин</i>	<i>Зміни в регулятивному впливі держави</i>
1. Рівень реального застосування приписів держави в спілкуванні суб'єктів аграрних відносин з державою і між собою. 2. Зміни в стані економічної і соціальної мотивації поведінки суб'єктів аграрних відносин. 3. Стан і характер внеску суб'єктів аграрних відносин і аграрної сфери в цілому в суспільно цінні фундаментальні аспекти добробуту суспільства	1. Стан і дієвість апарату, що забезпечує державне регулювання аграрних відносин. 2. Довіра і визнання авторитету держави при вирішенні питань аграрних відносин серед різних соціальних груп і в суспільстві в цілому. 3. Реальність і стійкість у сфері аграрних відносин впливу регулятивних дій державних інститутів

Крок 1: а) дослідження тих проблем, що визначили необхідність регулятивних дій; б) визначення адресатів регулювання; в) вибір і ранжування критеріїв ефективності.

Крок 2: а) виявлення “деревця цілей” регулятивної дії, співвідношення цілей із економічними наслідками та соціальними цінностями; б) оцінка можливостей реалізації кожної зі складових частин “деревця цілей”.

Крок 3: побудова щодо досліджуваного випадку систем показників ефективності на основі перетворення кожного із критеріїв ефективності у відповідні конкретні показники.

Крок 4: а) збирання конкретної інформації по кожному із визначених показників ефективності; б) групування отриманих даних для характеристики ефективності регулювання відповідно їй.

Крок 5: а) аналіз і оцінка фактичного стану ефективності в динаміці за кожним із її критеріїв; б) порівняння фактичних наслідків з бажаними, що визначаються за кожним із показників ефективності.

Сутність і призначення державного регулювання, з одного боку, оцінка його ефективності – з іншого, стосовно аграрних відносин як специфічного об'єкту регулювання взаємодіють відповідно до певних закономірностей, які можуть бути сформульовані так: 1) ефективність по відношенню до державного регулювання – це кінцева цільова категорія. Державне регулювання аграрних відносин, існує не заради самого себе, а для забезпечення таких економічних і соціальних відносин, що прийнятні для суспільства і в той же час здатні втілити в життя економічно доцільні і соціально визнані інтереси суб'єктів аграрних відносин, їх природних прав і свобод; 2) суспільний аспект вимог до ефективності державного регулювання має пріоритет порівняно з внутрішніми оціночними критеріями самого регулювання, зазначений аспект щодо цих критеріїв має статус об'єктивних вимог. Саме цими вимогами повинне керуватися державне регулювання; 3) суспільні і економічні зміни, що приводять до нового підходу у призначенні державного регулювання, неминуче супроводжуються відповідними змінами також у підході до його ефективності. Однак ні за яких обставин це не може відмінити або знизити

кінцевої інтегральної оцінки ефективності державного регулювання аграрних відносин – стану особистості в системі цих відносин, рівня реалізації її природних прав і економічних інтересів; 4) ефективність державного регулювання аграрних відносин виступає як єдність змістовного, аналітичного та оціночного аспектів у підході до цих відносин, що, у свою чергу, залежить від його функціональних регулятивних можливостей. Змістовний аспект – це визначення тих конкретних відносин, на які безпосередньо впливає регулятивне втручання. Аналітичний аспект призначений вирішувати питання щодо стану регульованих відносин і спрямованості процесу регулювання, а оціночний визначає, наскільки зміни аграрних відносин, що ініційовані державою, відповідають суспільним потребам і можливостям, потребам і соціальним та економічним вимогам учасників аграрних відносин; 5) ефективність державного регулювання як реальний феномен має лише їй притаманні суспільні форми прояву. Ці форми визначають зміст і структуру систем як критеріїв ефективності державного регулювання, так і її показників.

На основі викладеного можна зробити такі висновки. Фундаментальним висхідним оціночним аспектом ефективності державного регулювання аграрних відносин є оцінка його життєздатності. Індикаторами такої оцінки виступають відповідність регулятивних дій об'єктивному плинові часу і невтручання в ті сфери, які регулюються не владними, а іншими соціальними механізмами.

Здійснення аналізу і оцінки ефективності державного регулювання аграрних відносин є не спорадичним вольовим актом, а перетвореною формою вимог, що забезпечують саме існування регулятивних можливостей.

Парадигма ефективності державного регулювання аграрних відносин включає притаманні їй критерії та показники і формується за принципами “деревця цілей”, в якому об'єднувальною ланкою є той аспект аграрних відносин, який відбиває поєднання праці з іншими факторами виробництва.

З ґносеологічної точки зору, зважаючи на реально особистісний характер аграрних відносин, при дослідженні ефективності державного регулювання аграрних відносин пріоритет мають поняття і закономірності науки державного управління.

Література:

1. *Вудро Вільсон*. Наука государственного управления / Вильсон Вудро // Классики теории государственного управления: американская школа ; под ред. Дж. Шафритца, А. Хайда. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 24–43.

2. *Герберт А. Саймон*. Адміністративна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / А. Саймон Герберт. – К. : АртЕк, 2001. – 134 с.

3. *Губин Е. П.* Государственное регулирование рыночной экономики и предпринимательства: правовые проблемы : [монография] / Е. П. Губин. – М. : Юристъ, 2005. – 314 с.

4. *Діброва А. Д.* Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика : [монографія] / А. Д. Діброва. – К. : ВПД “Формат”, 2008. – 488 с.

5. *Теодор Дж. Лоуи*. Конец либерализма: обвинительный акт / Т. Дж. Лоуи // Классики теории государственного управления: американская школа ; под ред. Дж. Шафритца, А. Хайда. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 396–401.

6. Маслоу Абрахам. Теория мотивации человека/ Абрахам Маслоу // Классики теории государственного управления: американская школа ; под ред. Дж. Шафритца, А. Хайда. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 148–159.

7. Меєрс В. Зміна фокуса аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед / В. Меєрс, С. Дем'яненко, Т. Джонсон, С. Зоря // Зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2005. – 171 с.

8. Мельцнер А. Семь смертных грехов политических аналитиков / А. Мельцнер // Классики теории государственного управления: американская школа ; под ред. Дж. Шафритца, А. Хайда. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 603–610.

9. Янукович В. Ф. Наука і практика управління соціально-економічним розвитком регіону / В. Ф. Янукович // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 4–9.

Надійшла до редколегії 06.06.2011 р.